Лист Досифея, патріарха Єрусалимського, до Йоакими, патріарха Московського, з докорами через його наміри оволодіти київською митрополією. Адріанополь, квітень 1686 р.

Переклад із церковнослов'янської мови.

Лист Досифея, патріарха Єрусалимського, до Йоакими, патріарха Московського. Досифей суворо засуджує Йоакима за бажання підкорити собі Київську митрополію.
1686 р., квітень ...

Христос воскрес!

Досифей, з ласки Божої патріарх святого міста Єрусалима і всієї Палестини.

Блаженніший і святіший патріарше, над царюючим великим містом Москва і всією Руссю пане пане Йоакиме, у Святому Дусі любий брате й співслужителю нашої мірності!

Братерську твою любов люб'язно й радісно цілуємо і молимося Господу Богу, щоб оберігав тебе у здоров'ї і всілякій радості.

Були єрусалимські іверські монастирі в боргах на 94 тисячі єфімков. По-перше, тому що ці монастирі потерпають у занепаді: ось уже тридцять років, як ченці покинули їх і втікли. По-друге, тому що ми втомилися перешкоджати єретикам — латинникам і вірменам, котрі хотіли викупити ці монастирі в боржників. Минулого року прибули ми до Єрусалиму з проханням, яке дали нам грузини, і з одним боргом, який ми самі брали. Сплатили весь борг і звільнили їхні монастирі, тобто: монастир [Св.] Хреста, що стоїть поза межами святого града Єрусалима, і

великого чудотворця Миколая в середині [міста], а також святого Василія, святої Анни і святого Георгія. Потому ми їх відновили від підвалин з багатьма трудами й багатьма витратами. Разом з ними відновили й лавру св. Сави, що бідувала й зовсім спорожніла, оскільки з того боку, де скит, впала стіна та келії, а церква була без покрівлі, і весь монастир прогнив, але тепер ми все відновили, і з Божою поміччю стало так, як приснопам'ятний імператор Іоанн Кантакузин поновив та огородив.

Затим прийшли ми в ці края в пошуках невеликої допомоги в наших боргах і невеликого спочинку від наших трудів і знайшли все в зворотньому стані, нібито вся Македонська земля доходить остаточної погибелі, тому що венеціанці грабують, скільки є сили. Турки ж мають сумніви стосовно місцевих монастирських старців, які носять разом із собою книжки й записують імена людей, щоб їх поминати — турки їм кажуть, що вони записують і збирають християн на допомогу венеціанському королю — так само й щодо священиків і старих людей, і всіх підлеглих мають сумніви; і через те катують їх різними муками і багато чого іншого чинять, що ми не можемо докладно змалювати. Також ані архієрей, ані священик, ані хто інший не може їздити по селах, тому що їх б'ють і тому що їх катують, і вбивають їх.

Такі само справи і в Сербській землі, від якої ми мали велику допомогу, і ви дізнаєтесь, як було, з розповіді в листі боголюб'язнішого архієпископа Сербського. Однак щедра й славна рука, що надавала велику допомогу Святому Гробу, дякуючи якій ми жили в Святому граді Єрусалимі: створювали будинки, будували і влаштовували всі шановні прочанські місця й церкви, і монастирі, і допомагали всім бідним і сиротам Святої Землі, і

сплачували всі борги, і стояли проти ворогів — кажу про Богданську[1] землю, дійшла крайнього занепаду.

Але не тільки це, з'явився тут і новий візир — нові витрати. Більше ж за всіх ще від попередніх часів боровся з нами французький посол і довів нас до великого замішання, якого ми ніколи не знали. Але ми на плачемо про свою бідність, у якій перебуваємо, оскільки бідуючи можна впасти у відчай, але й не знаємо, як будемо керувати подвір'ям Божим. Та оскільки якесь зле джерело нас руйнує і нас турбують церковні заворушення й бурі, а також усе самолюбне й збочене, і ненажерливість славою, і бажання до чужого, зло, яке не тільки тут нині переважає, але ж досягло також і вас.

Твоя братерська любове, ты висвятив митрополита в Київ і ти проголошуєш, що була необхідність так зробити: але якби ж то це була справа заради піклування, то було б добре, що ти це вчинив. І попросив би ти одну грамоту на вибачення за вчинену справу і ще одну для єпископів, аби корилися митрополитові. І якби ж то воно здійснилося волею всієї Церкви, то ми могли б це владнати зручніше. Як ось і тоді, коли прибув ієродиякон Мелетій, працювали ми тоді зі старанністю, тому що все, що було тоді, все було зроблене нашою рукою, тому що блаженної пам'яті колишній патріарх боявся на це зважитися. І хіба не досить того, що митрополія Московська є патріаршим престолом, а церква дала згоду, аби [патріарх] висвячувався своїм собором і вшановувався всіма патріаршими чинами? Але ж ви хочете захопити й чужу єпархію. І яку ж розумну причину ви можете назвати перед Богом і людьми? Якщо Московський патріарх поставить митрополита до Києва — козаки будуть почуватися добре,

[1] Тодішня назва Молдавського князівства.

а якщо його поставить Константинопольський патріарх — то не будуть почуватися добре?

До того ж відчуження єпархії наробить багато лиха християнам, що живуть у Польщі: а що як надішлють [запит] з Польщі або України і попросять іншого митрополита? Негайно поставлять іншого — як би й таке не трапилося. Що за причина хапати чужу єпархію? Чи не соромно перед людьми, чи не гріх перед Богом? Надсилаєте гроші і позбавляєте людей розуму, одержуєте грамоти, що суперечать Церкві й Богу. Казав нам ваш посланець, що листів від вас не привіз, — йому лише наказали дати нам милостиню, якщо ми йому надамо листа, якого він хоче, а якщо не дамо, то й він не дасть.

Якби ж то була якась необхідність у тому, що ви просите, ми б і Єрусалим перетворили на єпископію і мили ваші ноги, як це Христос робив для розбудови Церкви. Навіщо без необхідності пересувати батьківські межі? І хто може таке вибачити?

Поруч з нами стояв ваш посланець, і приходив до нього один Святогорський архімандрит від патріарха Діонісія і просив грошей в посланця, щоби після того дати йому грамоти. Але посланець відповідав, що нехай спочатку він дасть йому грамоти, а вже потім візьме від нього гроші. Було б порядніше, якби ви поставили митрополита без благословення, аніж надсилати гроші й просити вибачення, оскільки це очевидна симонія. Відтак ані вибачення не є вибаченням, ані грамоти не є грамотами, якщо хочете по-Божому. Оскільки один не надає вибачення, та ще й за гроші, — лише всі, але й усі теж не просто так собі вибачають, але коли в тому є необхідність. Але тут необхідності нема, але очевидними є здирство і зневага до Східної Церкви.

Досить було б твоїй братерській любові бути намісником Константинопольського патріарха, і ти

порядкував би тим київським митрополитом, і наказував йому, і судив його, і здійснював загальне піклування ним як близький господар, і була б і честь ваша збережена, і церковне передання непорушне, і жили б у спокої християни тієї митрополії.

Отак ми радимо, і це є праведно й не гріховно в Церкві Христовій і в День Господній, нехай не гнівається Бог за такі справи. Але якщо ви хочете, щоби було за вашим бажанням, знайте, що оскільки на то нема церковної волі, ми також не хочемо бути співучасниками в цьому гріху, але так само не хочемо, щоби ви мали на собі той гріх. Про цю справу писали ми ширше в грамоті до святих царів, але як хочете, так і робіть.

За преосвященних і благочестивих святих митрополитів, архієпископів і єпископів, що перебувають навколо твоєї святині, та решту братії молимося і благословляємо. Нехай всеблагий Бог спасе й утвердить, і збереже вас від усього супротивного на багато років у благості.

Братерська твоя любове! Якщо ця справа від тебе і ти хочеш, аби ім'я твоє пам'ятали в Москві, як учинив ти таку справу? Праведним і розумним було б і в цьому нинішньому столітті в Церкві, і в майбутньому, на суді Божому, мати вам славу від того, що зберігаєте церковні межі і виконуєте церковний закон, не знищуєте тих, від кого маєте все, чим ви є. Гадаю, що й так скажете: що шукає єрусалимський патріарх в чужій єпархії? Отак бо й Артем, коли взяв четверту дружину, а ми писали до нього, казав: що шукає єрусалимський патріарх в чужій єпархії? Але ми, будучи пануючою частиною соборної церкви, промовляємо про соборну церкву на всякому місці і в усьому світі. І тим, що причину вигадують для виправдання бажань своїх і кажуть: що за справа тобі в чужих єпархіях, відповідаємо Господнім словом: «ви»,

каже, «видаєте себе за праведних [перед людьми], але Бог знає серця ваші» (Лук 16, 15). Також апостол каже Ефесянам, що «я — чистий є від крові всіх», посланець неба, «не ухилявся вам об'явити всю волю Божу» і таке інше. «Зважайте ж на самих себе й на все стадо, над яким Дух Святий поставив вас єпископами, щоб пасли церкву Божу» (Діяння 20, 26-27). Пасти, а не бентежити, ані порушувати закон без необхідності, особливо ж заради оволодіння. Кажу, й Бог знає, наскільки праведно й корисно кажу, нехай просвітить вас на все благе й гідне.

З Адріанополя, 1686 року, місяця квітня. Єрусалимський [патріарх] і твій у Христі брат.

XXXIV.

Письмо Досиѳея, патріарха Іерусалимскаго, къ Іоакиму, патріарху Московскому. Досиѳей сурово осуждаетъ Іоакима за стремленіе подчинить себѣ Кіевскую митрополію. 1686 г., апрѣля...

Христосъ воскресе!

Досиѳей милостію божіею патріархъ святаго града Іерусалима и всея Палестины.

Блаженнѣйшій и святѣйшій патріархъ царствующаго великаго града Москвы и всея Россіи господине, господине Іоакимъ, во Святомъ Дусѣ возлюбленный брате и сослужителю нашея мѣрности!

Братскую твою любовь братски любезно и радостно лобзаимъ, моляще Господа Бога хранити тя во здравіи и всякой радости.

Были во Іерусалимѣ Иверскіе монастыри въ долгу, въ девятидесяти четырехъ тысящахъ ефимковъ. И едино есть, зане бѣдствовали паднути тыя монастыри, есть нынѣ тридесять лѣтъ тому, како они покинули и збѣжали; второе же, яко мы изнемогли да возбранимъ еретикомъ—Латиномъ и Арменомъ, иже хотѣли выкупити тые монастыри отъ должниковъ. И прошлаго года съѣхали мы во Іерусалимъ с поданіемъ, еже намъ дали Грузинцы, и с нѣкоторымъ долгомъ, которымъ мы сами одолжилися, заплатили весь долгъ и свободны учинихомъ монастыри ихъ, которые есть сіи по имени: монастырь крестный

внѣ святаго града Іерусалима стоитъ и великаго чудотворца Николая внутри, святаго Василія, святыя Анны и святаго Георгія. Потомъ же обновихомъ ихъ отъ основанія, со многими трудами и со многими харчами. Вкупѣ же с ними и лавру святаго Саввы обновихомъ, иже бѣдствовала всеконечно запустѣти, яко отъ страны, идѣже скитъ стоитъ, упала стѣна и келліи, и церковь была не покрыта, і весь монастырь согнилъ, и нынѣ обновихомъ все, и бысть с Богомъ, якоже приснопамятный самодержецъ Іоаннъ Катакузинъ обновилъ и оградилъ. И прійдохомъ во страны сія, да обрящемъ малую пользу в долгахъ нашихъ и малую ослабу отъ трудовъ своихъ, и обрѣтохомъ все сопротивно; яко вся Македонская земля приходитъ в конечную погибель, зане Венечане раззоряютъ елико могутъ. Турки же, імуще сомнѣніе отъ тутошныхъ христіанъ: монастырскихъ старцовъ, иже носятъ с собою книги и пишутъ имена человѣческая в споминанія—говорятъ имъ Турки, яко пишутъ и собираютъ христіанъ в помощь Венецыйскому королю,—такоже и священниковъ, и старыхъ людей, и всякихъ началныхъ, сомнѣніемъ содержими; того ради мучатъ ихъ различными муками и іна многая творятъ, яже не можемъ вся подробну описати. И ниже архіерей, ниже священникъ, ниже другій кто могутъ, да ѣздятъ по селамъ; яко ихъ біютъ, и яко іхъ мучатъ, и убиваютъ ихъ. Такожде и въ Сербской земли суть, отъ которой имѣли великую помощь, и узнаете, яко бѣ, отъ притчи отъ писма боголюбезнѣйшаго архіепископа Сербскаго. Рука же неоскудная славы и великія помощи святому гробу, которою мы жили во святомъ градѣ Іерусалимѣ: созидали домы, строили и управляли вся честная и поклонная мѣста, и церкви, и монастыри, и всѣхъ убогихъ и сиротъ святыя земли, и платили всѣ долги свои, і противъ непріятелей стояли,—глаголю о Богданской землѣ, пришла в послѣднее раззореніе. Не токмо тое, но и здѣ обрѣли новаго визиря—новые харчи. Болши же отъ всего поселъ Французскій учинилъ намъ великую брань

*

отъ прежнихъ временъ и положилъ насъ въ великое размышленіе, которое не імѣхомъ николиже. И не плачемъ о скудости своей, юже імѣемъ: понеже бѣдствуемъ впасти во отчаяніе и не вѣмы како будемъ управляти дворъ божій. И якоже нѣкій верхъ злыхъ насъ сокрушаетъ и насъ сушатъ церковная смущенія и бури, самолюбное же и зарватное, и несытость славы, и желаніе чуждихъ, которое зло не токмо нынѣ здѣ преизлишествуетъ, но достигнуло даже и до васъ. Братская твоя любовь рукоположилъ еси митрополита в Кіевъ и возвѣщаеши, яко нужда бяше быти тако: и когда бы было по смотренію сіе дѣло—добрѣ тое сотворилъ еси. И ты бы просилъ едину грамоту прощенную о бывшемъ дѣлѣ и другую граммоту на епископы—да покаряются митрополиту; и аще бы наипаче было совѣтомъ всея церкве могли бы сіе сотворити удобнѣе. Якоже и егда пріѣзжалъ иеродіаконъ Мелетій работали мы тогда с прилѣжаніемъ, понеже елико бысть тогда, совершишася все рукою нашею; зане блаженные памяти бывшій патріархъ бояшеся воступити на сія. И не довлѣетъ еже быть митрополія Московская патріаршескій престолъ, даде же и церковь волю, да рукополагается отъ своего собора и почитается всѣми патріаршескими чины; но еще ищете взяти и чуждую епархію. И какую благословную вину можете рещи предъ Богомъ и человѣки? Аще убо Московскій патріархъ ставитъ в Кіевъ митрополита—казаки будутъ стояти добрѣ, и аще ставится отъ Константинополскаго патріарха—не будутъ стояти добрѣ; наипаче же отчужденіе епархіи сотворитъ великая зла христіаномъ живущимъ в Полше, и яко аще пришлютъ изъ Полши или Украйны и попросятъ другаго митрополіта, тот часъ поставятъ другаго, которое и сіе бы не было. Что вина да оттерзаете чуждую епархію? не есть ли стыдъ отъ людей, не есть ли грѣхъ отъ Бога! Да присылаете денги и ізъ ума людей выводите, берете грамоты сопротивны церкви і Богу. Сказывалъ намъ посланникъ вашъ, яко писма отъ васъ не привезъ, токмо приказали ему дати намъ милостыню,

аще ему дадимъ писмо, якоже хощетъ; и аще не дадимъ ему, и онъ намъ да не отдастъ. И аще бы нѣчто нуждно быти сему, еже просите, мы и Іерусалимъ бы сотворили епископісю, и ноги бы ваша мыли, якоже Христосъ сотворилъ ко устроенію церкви. Но кромѣ нужды для чего да движутся предѣлы оческія? І кто можетъ сія до проститъ? Близь насъ стоялъ посланникъ вашъ, и приходилъ къ нему нѣкоторый архімандритъ Святогорскій отъ страны Діонисія патріарха, и просилъ денегъ отъ посланника и послѣ да дастъ ему грамоты. И посланникъ отвѣщалъ, яко прежде да дастъ ему грамоты, и потомъ да возметъ денги отъ него. І бяше удобнѣе да поставите митрополіта безъ благословенія, неже присылаетѣ денги и просите прощенія, яко есть явная сімонія; и ниже прощеніе есть прощеніе, ниже грамоты суть грамоты, аще ищете по Богѣ; понеже единъ не прощаетъ, наипаче же и с денгами, токмо вси; но и вси паки не просто прощаютъ, но егда суть нужда. Но здѣ нужды нѣсть, явно есть лихоиманіе и во уничиженіе восточныя церкви. Доволно бы было братской твоей любви, да еси намѣстникъ Константінополскаго патріарха, да испытываеши того Кіевскаго митрополита, и да повелѣваеши ему, и да судиши его, и предразсуждаеши, яко присны домостроитель; и была бы честь ваша, и преданія церковная невредимы бы были, и христіанѣ бы были тоя митрополіи мирны. И тако совѣтуемъ, и сіе есть праведное и непорочное во церкви христовѣ и в день господень, и да не гнѣвается и Богъ в такихъ вещѣхъ. И аще хощете имѣти хотѣніе свое, вѣдайте, яко церковная воля не есть, якоже и мы не хощемъ, да не причастимся сему грѣху; такожъ не хощемъ ниже васъ, да будете подлежими в семъ грѣсѣ. Мы о семъ дѣлѣ писали ширшѣ в грамотѣ святыхъ царей, и какъ хощете, тако творите. Пресвященныхъ и благочестивыхъ святыхъ митрополитовъ, архіепископовъ і епископовъ, обрѣтающихся около твоея святыни, и прочію братію молитвуемъ и благословляемъ. И всеблагій

Богъ да спасетъ, и утвердитъ, и сохранитъ васъ выше всякаго сопротивнаго в лѣта многая и благая. Братская твоя любовь! эще есть сіе дѣло отъ тебѣ,—хощеши да тебѣ имя останетъ послѣ на Москвѣ, како сотворилъ еси такое дѣло. Но праведно и благословно есть, в семъ настоящемъ вѣдѣ в церкви и в будущемъ на судищи Божіи да имѣли бы вы имя: како храните церковная предѣлы і како послѣдствуете церковнымъ закономъ, како не уничтожаете тѣхъ, отъ нихже імѣете тое, ижс есте. Мню, что и такъ скажете, яко что ищетъ Іерусалимскій патріархъ в чуждей епархіи? Якоже и Артемонъ, егда взялъ четвертую жену, и мы писали ему, и онъ говорилъ, что ищетъ Іерусалимскій в чуждей епархіи? Но мы, господственная часть суще соборныя церкве, говоримъ о соборной церкви на всякомъ мѣстѣ и во всемъ мирѣ. І к тѣмъ, иже вину предлагаютъ ради хотѣніи своихъ—глаголютъ: какое дѣло есть имъ до чуждихъ епархій? отвѣщаемъ господское слово: вы есте, рече, оправдающіи себѣ, Богъ же знаетъ сердца ваша. І апостолъ глаголаше ко Ефессіаномъ, яко чистъ есмь отъ кровій всѣхъ, небо посланъ есмь, да не возвѣщу вамъ весь совѣтъ божій, и прочая. Внимайте убо себѣ и всему стаду, в немъ же Духъ Святый поставилъ васъ епископами пасти церковь божію, пасти, а не смущати, ниже законъ преступати кромѣ нужды, наипаче же ради имѣнія. Говорю, и Богъ, иже знаетъ яко праведно и полезно говорю, да просвѣтитъ васъ во благое и угодное. Отъ Андріанополя, 1686, мѣсяца апрілія. Іерусалимскій и твой о Христѣ братъ.

Архив Юго-Западной России. – Київ, 1872. – Ч. 1, т. 5. – № XXXIV. – С. 142-146